

אמנות לשם אמנות

עוד פגישה בסידרת המיפגשים בין ראש הממשלה לבין סופרים ואנשי רוח המזדהים עם מיפלגת העבודה. וגם הפעם קשה למצוא דופי בראשיה הממשלה המבקש, בעיקבות ראיה לציון, את קירובם של סופרים ואנשי רוח, כדרך שקשה לגנות את אותם הנעדרים מן המיפגשים האלה. בין הנעדרים הפעם בולט הסופר של מי שכונתה על דרך הצלון, "כנפיית הארבעה": ארבעת הסופרים שקראו להקמת ממשלת האחדות הלאומית (יהושע, עוז, ס' יזהר, חיים גורי). רווקא מהם ניתן היה לצפות שישתתפו. אם להסתמך על הדיווח בעיתונות, דיבר מר פרס על עולם ומלואו: על לכנון ועל טוריה, על מתחם ערתיים ויחסי חילוניים-דתיים, על התרעבות ועל מפלת עמיתיו הסוציאליסטים בצרפת. וכמובן, בתשובה לשאלה, על הוועדה הנציחית (המתמדת?) היושבת על המדוכה בנושא מצבו החומרי העלוב של סופר עם הספר. הוועדה יושבת ויושבת, ואילו שכר הסופרים, וכן שאר זכויותיהם המיקצועיות, נשחקים והולכים, והולכים ונשחקים. וגם השוד החוקי הקרוי "ניכוי במקור" (55%, כולל מס יסף) עודנו נמשך.

יתר ויתר מתחוק הרושם, שהדברותו של מר פרס עם ציבור הסופרים ואנשי הרוח המקורבים למיפלתו מתקיימת על טהרת רוח האמנות-לשם-אמנות. רוצה לומר: מיפגשים לשם מיפגשים. לא לשם השגת תוצאות מעשיות כלשהן. אולי — מבזיקה לפתע הברקה מעשית — נמצאה כאן סוף-סוף, בהיסח-הדעת, המתכונת העשויה להיות קבילה על הכל לשיחות המתממהות עם ירדן. הרי להדברות מסוג זה לא יוכל איש לסרב.

על כנון זה כבר אמרו חכמים: נשיאים ורוח וגשם אין. **נתן זך**

עולם גדול

המודרני שלנו

שום תקופה, שום ציוויליזציה אינן מצליחות בסופו של דבר להגדיר את זהותן הן. זאת את ניתן לעשות רק אחרי שהתקופה, התרבות התנונה חלפו מן העולם, וגם אז קרוב לוודאי שלא תהיה הסכמה כללית ביחס להגדרה כזאת — כך פותח הוגה הדעות הפולני הגולה לשק קולאקובסקי, שספריו נותרו גם לעברית, את מאמרו בחוברת האחרונה של אנקאונטר. מתוך שאי-אפשר לנו לזהות בוודאות את דמות ריוקנו הרוחנית, עלינו להסתפק באיפיון פנייהשטח של מה שאנו נוהגים לראות/לתיאר כמודרניים שלנו.

מודרניזם הוא בעצם מושג מפוקפק ורבי-משמעיות ביותר. בתור אהבת החדש והחידוש, הוא מופיע כבר בהגות היוונית של המאה הרביעית לספירה. שם מתלווה לו גוון שלילי מובהק, תרבות ימינו, לעומת זאת, מבליעה הנחתיסוד, לפיה כל מה שהוא חדש (מודרני) הוא בהכרח גם כריאקציונרי. אבל להיות ריאקציונרי אין פירושו אלא להאמין שהעבר, לפחות בכמה מהיבטיו, היה יותר טוב מהווה. ומי מאיתנו אינו מאמין שאכן כך היו פני הדברים.

מאחר שאין לנו, בעצם, שום מושג ברור על טיבו של המודרניזם הזה שאנו מגלגלים בו

לשק קולאקובסקי, מודרניות במיבחן אינסופי, Encounter, מרס 1986.

בלשונונו לכאן ולכאן (זמנים מודרניים, רפואה מודרנית, שירה מודרנית, מחלת האיידס המודרנית) — ניכר באחרונה נסיון לעקוף את הקושי על-ידי דיבורים על פוסט-מודרניזם (הרחבה או חיקוי של ביטויים מיקדמים יותר, כמו החברה הפוסט-עשיתית, פוסט-קפיטליזם וכד'). קולאקובסקי עצמו מצהיר שאינו יודע מהו "פוסט-מודרניזם" וכמה הוא שונה מ"פרדי מודרניזם". ומה בעצם יבוא אחרי "פוסט-מודרניזם"? האם יהיה זה הפוסט-פוסט-מודרניזם או הניאופוסט-מודרניזם? ואולי הניאראנטי מודרניזם?

מי חכם ויודע, בינתיים, השאלה האמיתית שצריכה להישאל אינה אם אנחנו בעד או נגד מודרניזם, או האם אנחנו חיים בעידן בתר (שאחרי) או טרום (לפני) מודרניסטי, כי אם מה מקורה של אידנחת הפרשה במודרניזם שלנו? האם באמת למרנו לחיות בעולם "נטול נשמה", עולם אשר בעיקבות "מות האלוהים" (ניטשה)

ורצה האלוהים" (מארכס ופרויד) נותר בלא ניסים ובלא מיסטריו, כלא התערבות אלוהית ובלא מרוחי שטן, בלי השגחה עליונה ובלו גיהנום מבעית.

קולאקובסקי אינו מאמין שהתעוררותם של אינטלקטואלים מודרניים לסכנותיה של החיי-לנויות עשויה לחלץ את האנושות ממשבר האמון הנוכחי. שררי אינטלקטואלים אלה בעצמם משוללים אמונה גדולה, והם ממליצים על האמונה רק בשל "תועלתה החברתית". והרי זו מניפולציה צינית למעט של ערכים שכל תוקפם בא להם בזמנו מכות דבקות בלתי-מעוררת.

סכנה לא פחותה מסכנת המניפולציה החברתית של ערכים רתיים מקורה בננסטאלגיה המובעת פה ושם לעולם שלפני התיעוש הגדול. לא זה בלבד שנוסטאלגיה כזאת איפיינה לא-אחת את האלמוניות הרומאנטית במידעה (ההיפך ממיתבה), אלא שקילוס זה של יפי העבר הכשיר את הקרקע לצמיחתה של התופעה המודרנית בהאדיריו: המושג של מדינת האומה או המדינה האומה. גם מוצר מודרני מובהק כמו הנאציוס עיקרו היותו רומאנטיות על רכב עבר שלפני התיעוש הגדול, כלומר, אנטי-מודרני.

בעיות זהות מארוקאית

לא רק אירופה המודרנית הסתבכה ללא תקנה בבעיות הגדרה-חדש של זהותה בעידן המרעי של "החברות הפתוחות", כיבוש החלל הקוסמי ופעילות-הלב הלא-סדריות של המשברים הכלכליים. היסטוריון מארוקאני כותב צרפתית כמו עבראללה לארואי מנסה להגדיר את ייחודה של זהותו שלו כחלק מן הזהות הלאומית של ארצו (מארוקו), שהיא עצמה חלק (או שאינה חלק) מן הזהות הייחודית של אומתו (הערבית). מסתבר כי המלאכה אינה קלה, אם היא אפשרית בכלל.

במאמר בכתביהעת הצרפתי לטר הוא מתאר את המכנה המשותף לשתי התרבויות: אירופה טוענת להיות יורשתה החוקית של התרבות היוונית ממש כדרך שהערבים טוענים שתרבותם בימינו היא מורשת תרבות ערב הקדומה. יתר-על-כן, אריסטו, מגבש מסורת ההגות של תרבות יוון, הוא בשבילנו (הערבים) המורה הרוחני הראשון-במעלה בתחומו. מתוך הטענה להם שכת מסורת העבר (היוונית, הערבית) נוטלים על עצמם הערבים, כדרך שקיבלה על עצמה אירופה, זכות-קניין היסטורית על תקופות של התפשטות ונטיגה, גיאות ושפל, המפרנסות את חלומותיהם.

עבראללה לארואי, רבאט, Lettre, מס' 3, חורף 1985.

מחדדות את מאווייהם ומצמיחות את הגוסי טאלגיות שלהם. אחת מתוצאות-הלוואי לנטיגת חזקה זו על העבר: ירושת ההתנגשות הכלתית-נמנעת בין מולדת ואומה, בין תרבות ומדינה.

לשק קולאקובסקי

אירופה, בשביל הערבים וקרוב לוודאי שגם בעיני עצמה, היא אידיאה, מיתוס רבי-עוצמה. לארואי עצמו מעדיף לחפש את שורשי המיתוס בכיתבים של מחברי הרומאנים החזוניים:

רוסטוייבסקי, ג'וזף קונראד, מאלרו. כך או כך, מאז מחצית המאה שעברה משמשת "ההרפתקה האירופית" נושא מרכזי ביצירות הפרוזה של האירופה בלשון הערבית. אבל סיפורה של אירופה הוא למעשה — טוען לארואי — סיפור קורותיה של כל "ההרפתקה המערבית" הגדולה. יתר-על-כן, אם נרצה ואם נמאן, היסטוריה של המערב פירושה לאיפחות מאשר "ההרפתקה ההיסטורית של האנושות" כולה. אירופה כאדירי-אה היא, אירופה, ש-סדרף להיסטוריה בכלל.

מובן שזוהי נוסחה אכזרית, והיא גם דר-משמעית. מצד אחד, היא גורעת מחשיבותן של כל ההרפתקות האנושיות האחרות. מצד שני, היא מרוקנת את המיתוס האירופי מתכניו הייחודיים. שכן אירופה זו של ימינו שוב אינה מצטמצמת לאירופה הגיאוגראפית בלבד. בשנת 1945, כלומר, בתום מלחמת העולם השני, היא נתקיימה כמעט רק במקומות שמהוץ לגבולות היבשת שלה, כמו באמריקה, למשל. והיא שיחורה עצמה ברמותו ובצלמו של אותו חוץ שאליו גלתה.

גם השפעתה והשראתה של היבשת כי "אידיאה", ויחיקוי האידיאה בידי אחרים, נושאים בחובם סכנות לאי-מעטות. חיקוי טיבעו שהוא מעניק בראשיתו תוקף וליגיטימציה לקדימות ולחשיבות של זה והשמש נושא לחיקוי. אבל סופו שהמחקים מרוששים אותו מכל נכסיו. אירופה של זמננו מודעת לכך והיא מנסה, אם בכוח ואם בעורמה ובתחבולות, להפסיק את תהליך האירופיזציה של בני יבשות אחרות. האם תוכל להצליח במאמציה אלה? תשובתו של לארואי שלילית.

מהו אירופה העתיד הנשקף לתרבות הערבית הצפון-אפריקאית, תרבות "מערבית" (מאגרבי-מערב) יחסית למיזרח, שהיא בעצם מירחית ביחס למערב (האירופי)? מה הדין לומר ששום עם אינו חי היום את תורה-הוא של בני עייתיותה הנוכחית של אירופה נולדה — כפי שהציגו זאת בורקהארט, ניטשה ופגנלר — מתוך נסיבותיה של תקופה דקאדנטית, תקופה של שקיעה תרבותית (חרף "ניסים כלכליים" למיניהם). אירופה זו שחרגה מגבולותיה, ו"נתנה" את עצמה, פתחה בכך פתח לשקיעתה שלה עצמה. האם ניתן לעצור בעד הסחף?

יפאן מוכרת כמנות אירופה הגיאוגראפית (וזו המגירת בגבולותיה של המפה) וקונה ממנה יינות וליקרים. הרבה מדינות הקרובות חרשות שואלות את אירופה: מה עוד יש לך להציע, מלבד מוצרי תעשייה? תושביה של אירופה שהפכה לפורובניציה, מצידם, אומרים לעצמם: הבה נת-אחד, הבה נשמור את האידיאות שלנו לעצמנו, איננו נזקקים כל-כך לאחרים.

גם אנחנו הערבים מנסים, זה יותר משנות דור, להתאחד. כולנו, אירופים כערבים, מרמים ביחד לשמוע את ציורה האגדית של מינרוה (אלת החוכמה הרומית) קוראת לנו: מאוחר מדי, מאוחר מדי. "לארואי סבור כי אירופה והערבים כאחד בחרו בעיתוי לא-מוצלח להדגיש ולמשש את זהותם הייחודית: זמן שבו האנושות מנסה להילחם בהתפוצצות האוכלוסיה והיא ניצבת לפני האתגרים והסכנות של החלל. התוצאה: "כולנו (אירופה והערבים) קורבנות של נוס" טאלגיה שאינה מעסיקה את שאר בני-האדם שבעולם".

הסופר האלמוני

לה מונד מרווח על הופעתו בצרפת של ספר בלי שם-מחבר, ספר וכו', רעיונות המביכים אותנו, משעשעים אותנו, מסכים לנו המאה מרובה. עיקר הדיווח מוקדש, מטבע הדברים, לעובדה שהספר, ששמו קרן הערפל (מין קרן יער שבה נהגו לתקוע כדי להזהיר את התועים בערפל מפני הסכנה), הופיע בלא שם מחבר, והרי זו תופעה הריגה מאוד בתקופה שבה הכל נשלט בידי הרחף לזכות בהכרה אישית, לעשות שם לעצמך.

פראנסוא בוט, הסופר האלמוני, Le Monde, המדור לסיפורות, 21.3.86.

ואכן, הופעתו של ספר שמחברו מעלים את זהותו ממקרת תשומת-לב בסכנותיו ובסכנותיו של הפירסום האישי, שתכופות הוא מביא לידי כך שהטקסטים שבהם דנים מוצגים כחשובים פחות מאשר שמות מחבריהם. "לפרסם יצירה תחת שמו של סופר מוכר, בקרב הכנפיות של בכל הסיפורות, פירושו, לעיתים קרובות מדי, לחשוף את עצמך לדיבריישנב וריברי ביקורת לגיטימי בלתי-מוצדק, שאינם מתייחסים ל-קטקס עצמו, כי אם מרובים על-ידי היחס למחברו. "יהללו או ישמיצו אותך בהתאם לדיעה שבה מחזיקים ביחס לאישיותך". כך נהפך אדם

קורבן לקטנוניות מופרות של אלה ולחנופה עיוורת מצד אחרים. כבר בלזאק גרס כי "היצר האלמוניות (אינקוגניטו) יהיה אחר מעיניגיהם הגדולים ביותר של נסיכים". מחברו האלמוני של סיפרנו פלש, אירופה, לתחומה של אצילות. ואכן, קובע לה מונד, יש בכתיבתו ובהגיגיו הפילוסופיים מדידה זו.

בעיית הסטאטוס האישי היא באמת מרכזית ב"בבל הסיפורות" שלנו (בצרפת כבארצות אחרות), והיא עוד הולכת ומחריפה בתקופה של סיווג, קיטלוג וחלוקת-צינונים שמעמה של ביקורת המחקה לצורך זה של שיעותיה של הפירסומת המיסחרית. הסופר הצרפתי רומאן גארי, למשל, לא ראה עוד לעצמו בשנותיו האחרונות שום אפשרות למנוע את "התגובה האוטומאטית" (הכרוכה בשמו וביחס אליו) לספריו אלא באימוץ שם-יעט (פסבדונים): אמיל או'אר. תחת שם ברזי זה זכה בתהילה וכן בפרס יוקרתי שקרוב לוודאי שלא היו מוענקים לו בכותה מידה של נדיבות אילו היו המעניקים מל-מסתתר מאחוריו. זמן לא רב אחרי-כך התאבד גארי. גם באוניו שלו וזמרה ציפורה של מינרוה את הפיומן האכזרי: מאוחר מדי, מאוחר מדי. מוניטין בבבל הסיפורות הם באמת דבר מסוכן.

נ. מוקר

לא רק בישראל

לא רק בישראל נזקקים סופרים ואנשי רוח לחתום על עצמות ולצאת למאבקים ציבוריים הנראים להם צודקים. קבוצת יוצרים אנגליים בעלי מוניטין, בראשות אייריס מרדוק, קינגסלי איימיס וג'ון ריג, פירסמה בטיימס הלונדוני את גילוי-הדעת הבא:

שלושה ממנהיגי "סולידאריות" אשר שוח-ררו בחנינה של השנה שעברה נעצרו שוב אחרי מישפט בלתי-הוגן במובהק בעיר גדאנסק. עירעור כנגד גירריהדין יוגש לבית-הדין העליון בוורשה.

מכל ארצות מירח-אירופה מולין היא היחידה שיש בה אופוזיציה גדולה וגלויה. תמיכתנו המתמדת (במערב) בכוח זה, ומעקבנו אחריו, יעזרו להפיח אומץ ותיקווה בכל אלה בגוש המימחית המבקשים לעשות את ההתנגדות בדרכי-שלום לאפשרות מור-כרת רשמית.

הורו של קיפלינג

56 מאמרים ורשימות בלתי-מכונסים עד כה שפורסמו על-ידי המספר האנגלי הנודע רודיארד קיפלינג בין השנים 1884 ו-1888, ראו אור בימים אלה בלונדון בהוצאת המימלין. הרשימות נכתבו על-ידי קיפלינג בין שנתו ה-19 וה-23 לעיתונים שונים, מרביתן בעילום-שם או בשמות כדוויים. הן נמצאו במחברות בהן הדביק הסופר גזירי-עיתונים וכתיבניות.

חוקרים מציינים כי הרשימות שופכות אור נוסף על התקופה שבה כתב קיפלינג את סיפורו הידוע קים וסיפורים אחרים.

סיפור בקאסטיג

בעידן הנוודות המודרנית שבו אנו חיים — כותב השבועון די גייט — "אנחנו נקלעים יותר ויותר למצבים שבהם איננו מסוגלים לקרוא ספרים אבל מסוגלים לשמוע אותם". הכותב מרדגים: באוטוסטראדות בינערוניות, בחוף-הים, באולמות המתנה ובישיבות משעממות. כאן יכולה יצירת סיפורת מוקלטת על גבי קלטת (קאסטטה) לגאול אותנו מיסורי שיממונו.

יותר ויותר הוצאות ברחבי-העולם שונות לתתם זה של סיפורת מרוברת. בעיקר נפוצות קלטות סיפורות בארצות-הברית ובאיטליה, אך גם בגרמניה יש להן כבר דורש ומשווק. כך, תמורת 30 מארק ניתן לרכוש את השופט ותלינו לפרירידי רינמאט על גבי קלטת (109 דקות של קריאה אמנותית), ומי שחשקה נפשו בקלאסיקה דווקא יכול לרכוש את הרמאן ודורותיאה של גיתה בקלטת שמחירה 45 מארק. מי אמר שהווקמן הוא איב התרבות?

שיטפון במוסיאון

עשרות יצירות אמנות — כלי קראמיקה, הרפסים וציירות אחרות — אבדו בשיטפון שהציף קומת מרתף במוסיאון ויקטוריה ואל-ברט בלונדון. המוסיאון מתרכז במלאכת מחשבת ואמנות שימושית. היצירות הונסו גרם על-ידי התפר-צצות צינוריים. אנשי צוות המוסיאון מסרו שהם מנסים עתה להציל מאות פריטים יקרי-ערך אחרים המאוחסנים באותו מרתף.